

Válasz a bírálatokra

Szeretnék először is köszönetet mondani a bírálóknak az értekezéshez adott alapos és értékes megjegyzéseikért. Az alábbiakban igyekszem megválaszolni a felmerült kérdéseket. Mivel sok esetben hasonlóak a három bírálatban megfogalmazott felvetések, a válaszaimat nem bontom szét bírálatonként.

Fő észrevételek

1. Mindegyik bíráló kifogásolta a címválasztást. A „növekedés tényezői” arra utal, hogy az egymást követő fejezetek különböző szemszögből és különböző szinten vizsgálják a magyar gazdasági növekedés makrogazdasági meghatározóit. Ugyanakkor valóban szerencsésebb lett volna, ha a cím jobban utal egyrészt az értekezésben lényeges szerepet játszó nemzetközi összehasonlításra, másrészt az elemzés természetszerű módszertani korlátaira.
2. A neoklasszikus vizsgálati keret korlátait igyekeztem a bevezetésben tárgyalni, és teljesen egyetértek a bírálókkal abban, hogy fontos lenne bővíteni a vizsgálatot olyan szempontok figyelembe vételével, amelyeket a neoklasszikus keret nem tartalmaz. Egy konkrét példa a módszertani korlátokra az aggregált termelési függvény és az aggregált tőkeállomány kérdése. Az értekezés megközelítése az, hogy ezek elméleti konstrukciók, amelyek jelentős segítséget nyújtanak a makroökonómiai adatsorok értelmezésében. Mielőtt részletes, sok szektoros és/vagy heterogén szereplős modelleket tanulmányozunk, célszerű néhány aggregált összefüggést feltérképezni, amelyek útmutatóul szolgálnak a további vizsgálatokhoz. Ez az értelezés bevallott fő célja.
3. A munkainput számszerűsítésénél felmerült az oktatás minőségének, valamint a munkaórák mennyiségének mérési problémája. Ezeknél és számtalan más esetben az elérhető adatok jelentik a fő korlátot. Az oktatás minősége elvileg mérhető lenne, pl. a nemzetközi PISA felmérések segítségével. Ugyanakkor ezek a diákok képességeit mérik, míg a növekedési és fejlettségi számvitel esetében az aktív dolgozók emberi tőkéjét szeretnénk kvantifikálni. A 2000-es évek PISA felvételei tehát legjobb esetben is csak a mai fiatal felnőttekre vonatkoztathatók, a munkaképes népességre pedig még évtizedekig nem lesznek reprezentatívak. A munkaórakat sújtó adatproblémákra jó példa, hogy a KSH legújabb adatai szerint a magyar egy foglalkoztatottra jutó átlagos munkaórák éves szintje 2009-2010 között 10%-al(!) csökkent. Itt nyilvánvaló módszertani váltásról van szó, amelynek háttérét és korrekcióját azonban a KSH nem ismerteti. Egy további kérdés a közmunkások és a külföldre ingázók figyelembevétele. Ez részben lehetséges, de a szükséges adatok nem könnyen hozzáférhetőek. Az értekezésben fontos szempont volt, hogy a felhasznált adatok könnyen elérhetőek, és az eredmények reprodukálhatóak legyenek. Továbbá úgy gondolom, hogy a közmunka figyelembe vétele árnyalja, da alapvetően nem írja felül a közelmúlt munkapiaci történéseit.
4. A fejlettségi és növekedési számvitel esetében felmerült a statisztikai bizonytalanság figyelembe vétele és konfidencia intervallumok készítése. Ez egyrészt nagyon kíváncsú lenne, másrészt viszont alapvető nehézségekbe ütközik. Igazi valószínűségi tartományok számításához ismernünk

- kellene a kalibrált paraméterek valószínűség eloszlását. Mivel ezeket jellemzően nagyon kevés adatpontból tudjuk számolni, megbízható valószínűségi állításokat nem tudunk megfogalmazni.
5. A magyar és visegrádi idősorok rövidek, és ezen belül is felmerül a strukturális törés lehetősége, különösen a globális pénzügyi válság idején. A leíró fejezeteknél ez nem probléma, hiszen a megfigyelt adatokat értelmezzük egy átfogó magyarázat igénye nélkül. Az utolsó előtti fejezetben, ahol a strukturális sokkokat identifikáljuk bayes-i becslés segítségével, a strukturális törés valóban problémát jelenthet. Ennek figyelembe vétele egy folyamatban lévő kutatás tárgya. Az értekezés utolsó fejezete viszont kifejezetten strukturális törésként értelmezi a pénzügyi válságot, és ezáltal kiegészíti és továbbfejleszti a korábbi fejezetben elmondottakat, anélkül, hogy annak alapvetően ellentmondana.
 6. Az a kérdés, hogy Magyarország növekedési teljesítménye hogyan viszonyult a rendszerváltás előtti időszakhoz, illetve összességében mennyire tekinthető sikeresnek a rendszerváltás utáni időszak, számos vita tárgya. Szigorúan az adatokat tekintve 1995 óta Magyarország jelentős növekedést tudott felmutatni, amely véleményem szerint mindenképpen növekedési fordulatnak tekinthető az 1970-1990 közötti időszakhoz képest. Ráadásul a rendszerváltás előtti GDP adatait nem tekintem összehasonlíthatónak a későbbi idősorokkal, főként a piaci árak és a termelés torz szerkezete miatt. Az az igazán fontos kérdés, hogy merre tart a magyar növekedés most, csak nagyon vázlatosan vizsgálható, hiszen még nincs elég adatunk annak eldöntéséhez, hogy tartós lassulást, vagy egy átmeneti visszaesést látunk.
 7. Felmerült az, hogy az ötödik fejezet túlságosan tankönyv ízű, és nem lép túl a szakirodalomban leírtakon. A Solow és RCK modellek leírása ugyan kihagyható lett volna, de az ötödik fejezet empirikus vizsgálata a Solow modellre épül, ezért annak elméleti bemutatását fontosnak éreztem. Az RCK modell leírása pedig azért szerepel a fejezetben, mert így az olvasónak van viszonyítási pontja a későbbi fejezetek modell változatainak megítéléséhez.
 8. A Solow modell segítségével azonosított konvergencia sebesség valóban túl gyors lenne akkor, ha a termelékenységet országok között azonosnak tételeznénk fel. Az ötödik fejezet dekompozíciója azonban megmutatja, hogy a hosszú távú különbségek fő oka is a termelékenység. Mankiw, Romer és Weil elemzése a hosszú távú eltéréseket a megtakarítási rátának és a népesség növekedésének tulajdonítja, ez lehet az oka annak, hogy ők jóval lassabb feltételes konvergenciát becsültek.
 9. A magyar háztartások fogyasztási és megtakarítási viselkedését a válság előtt a neoklasszikus modell racionálisnak tételezi fel, az akkori növekedési és kamatvárakozások mellett. Egyetértek azzal, hogy ezek a várakozások utólag túlzottan optimistának bizonyultak. Ugyanez elmondható az akkori döntéshozatalra, pl. az MNB devizahitelekkel kapcsolatos politikájára. Ugyanakkor szinte lehetetlen annak az eldöntése, hogy mennyire lehetett előre látni a válság okozta problémákat, illetve ezek bekövetkezési valószínűségét. A bemutatott eredmények alapján úgy vélem, hogy a neoklasszikus megközelítés jelentős részben tudja magyarázni a válság előtti és utáni viselkedést, és erre építve el lehet majd végezni egy gazdagabb, más csatornákkal is bővített vizsgálatot.
 10. Fontos hangsúlyozni, hogy a hetedik fejezet becslése nem tényelegetesen megfigyelt kamatokra alapul, hanem a GDP és összetevőinek viselkedéséből származtat implicit kamatokat. Ennek a megközelítésnek az az előnye, hogy figyelembe tudja venni, hogy a forint kamatok a

devizahitelezés idején nem feltétlenül voltak effektívek. Folyamatban lévő kutatásom célja, hogy a becsült implicit kamatokat megfigyelt kamat idősorokhoz hasonlítsam, azonban ezt számos mérési probléma nehezíti.

11. Szintén célom, hogy az elmúlt öt év gazdasági folyamatainak megértésében figyelembe vegyem az EU támogatásokat, és ehhez kapcsolódóan elkülönítsem a vállalati és a kormányzati beruházásokat. Ezek a kérdések azonban olyan modellezési dilemmákat vetnek fel, amelyek túlmutatnak az értekezés keretein.

Kisebb megjegyzések

1. A több esetben megfigyelhető elütésekért elnézést kérek, ezek legjobb igyekezetem ellenére maradtak a szövegben.
2. Az ábrák és táblák inkonzisztens számozását szoftver probléma (Latex) okozta, amit sajnos későn vettem észre, és már nem tudtam időben korrigálni.
3. Olaszország és Anglia növekedése az ipari forradalom előtt valóban nem nulla, de az évszázadok alatt elért jövedelem duplázódás a későbbi növekedés fényében kicsi. A középkori adatok megbízhatósága is erősen kérdéses.
4. A rendszerváltás előtti cseh és szlovák GDP szétválasztását az általam felhasznált adatbázis végzi. Mivel az 1995 előtti adatok csak illusztrációs célt szolgálnak, nem éreztem szükségét a forrás megkérdőjelezésének.
5. Felmerült a Szovjetunió és/vagy Oroszország, illetve az USA bevonása összehasonlításként. Az előbbi főként akkor hasznos, ha a rendszerváltás előtti folyamatokat szeretnénk részletesen tanulmányozni, az utóbbi pedig akkor, ha a nyugat-európai gazdaságok növekedést kívánjuk önmagában is megérteni. Mivel célom a magyar gazdaság vizsgálata volt 1995 után, ezért némi gondolkodás után a visegrádi és a nyugat-európai országokat éreztem megfelelő viszonyítási alapnak.
6. Néhány hivatkozás hiánya: egyetértek a bírálóval mind az említett szakkönyvek tekintetében, ezek figyelmetlenségből maradtak ki az irodalomjegyzékből.